

**КАМЕРНЕ ВИКОНАВСТВО В ОДЕСІ НАПРИКІНЦІ
1860-Х — ПОЧАТКУ 1870-Х РР. ЯК ПРИКЛАД ТВОРЧОЇ
ВЗАЄМОДІЇ ПРЕДСТАВНИКІВ РІЗНИХ КУЛЬТУР**

Аналізується маловивчена сторінка музичного минулого Одеси через призму виконавської діяльності яскравих музикантів — представників західноєвропейських традицій.

Ключові слова: музична культура Одеси, камерне виконавство, західноєвропейські музиканти.

Анализируется малоизученная страница музыкального прошлого Одессы через призму исполнительской деятельности ярких музыкантов — представителей западноевропейских традиций.

Ключевые слова: музыкальная культура Одессы, камерное исполнительство, западноевропейские музыканты.

The little-studied pages of musical past Odessa through the prism of performances of outstanding musicians — the representatives of West-European traditions are analyzed.

Key words: musical culture of Odessa, chamber music, Western musicians.

У Російській імперії протягом усього ХІХ ст. найбурхливішим за темпами торговельно-економічного розвитку й чисельним зростанням населення була Одеса, яка приваблювала численних підприємців, інженерів, купців, лікарів, творчу інтелігенцію, ремісників, представників інших професій багатьох національностей і релігійних конфесій, тому інтернаціоналізм з перших десятиріч існування цього міста став характерною ознакою всього культурного буття одеситів.

Чи не найяскравіше ця особливість Одеси проявилася в музичному побуті, адже на концертних сценах міста в ХІХ ст. пліч-о-пліч виступали німці, французи, австрійці, угорці, чехи, поляки, євреї, греки, росіяни, українці, а одеська італійська опера стала феноменальним культурним явищем на теренах усієї Російської імперії. Проте деякі сфери музичної культури, зокрема камерне виконавство, мали етапи бурхливого розквіту і майже повного занедбання. Отже, актуальним є детальне дослідження цієї важливої гілки розвитку музичного мистецтва Південної Пальміри. **Мета** статті — аналіз творчої діяльності учасників одеського квартету кінця 1860-х — початку 1870-х рр. на основі публікацій в одеській періодиці тих часів. Об'єктом дослідження є музична культура Одеси 60-х — початку 70-х рр. ХІХ ст., предметом — камерне виконавство в місті в означений період.

Про стан музичного життя міста за ті часи критик І. М. Кузьмінський писав таке: «Одеса не може конкурувати з Ригою, Варшавою, Києвом, Харковом та Саратовом. У Києві — красивий театр, російська опера з гарним оркестром і хором з 30 осіб. В Одесі це в нещасному і хирлявому вигляді. Про театр і не кажу, — оркестру мало-мальськи прийняттого ще немає; товариство любителів музики ледь дихає, музичний гурток артистів такий тісний, що нічого серйозного затіяти неможливо» [22]. Нетривалим сплеском концертної активності характеризувався період кінця 1860-х — початку 1870-х рр., коли в місті жили і працювали чудові талановиті музиканти: скрипалі М. Г. Франк (австрієць, можливо єврейського походження, учень професора Я. Дондта у Відні), К. Бабушка (чех, вихованець Празької консерваторії) і віолончеліст М. Куммер (учень свого батька, Ф. А. Куммера, відомого німецького віолончеліста і гобоїста, професора Дрезденської консерваторії). Саме завдяки їхній активній життєвій позиції та високому професіоналізму одесити впродовж 1868-1871 рр. мали змогу регулярно відвідувати концерти камерної (здебільш квартетної) музики. Адже до появи в місті цих музикантів камерні (квартетні) концерти в Одесі організовувалися лише епізодично, здебільшого силами аматорів, і майже не звучали з великої естради.

Одними з найцікавіших камерних циклів, проведених в Одесі в 1860-х рр., були гастрольні концерти чеської родини Неруда, які відбулися в 1861 р. [61; 62]. У звіті Одеського філармонічного товариства за п'ять років його активної діяльності (1860-1865) перелік ансамблевих п'єс, що були виконані його членами за весь цей час, обмежувався лише септетом Гуммеля і тріо Мендельсона [58, с. 8]. Особливістю цього товариства, за словами дослідника історії Одеси О. М. Дерібаса, була відсутність власного окремого приміщення, тому воно функціонувало, переміщуючись з однієї квартири до іншої і влаштовуючи камерні зібрання (в які, судячи зі звіту товариства, входили найчастіше сольні виступи музикантів-інструменталістів або вокальні номери) не публічно, а «...в інтимному, домашньому гуртку щирих любителів хорошої музики» [48, с. 194]. Отже, на концертній естраді камерного виконавства як такого за тих часів у місті практично не було.

1867 р. виявився благодатним для Одеси в контексті впровадження камерних виконавських традицій. Адже саме з оселенням у цьому році в Одесі скрипалів М. Г. Франка, К. Бабушки та віолончеліста М. Куммера камерна музика в місті вийшла з приватних салонів (здебільш аматорських) на велику концертну естраду. Найперше друковане свідчення про виступ вихованця Празької консерваторії К. Бабушки в місті датоване 23 березня 1867 р., коли цей молодий скрипаль грав у концерті відомого і популярного в Одесі піаніста, уродженця Відня Р. Фельдау, який близько

40 років (середина 1850-х — 1895 р.) жив і активно працював в Одесі. Бабушка зіграв Велике фортепіанне тріо Мендельсона (з Фельдау та віолончелістом Гарпфом) і Фантазію на мотиви Вебера для скрипки з фортепіано Вольфа та В'етана [52]. Через тиждень Бабушка взяв участь у концерті місцевого викладача співу п. Руффа [51], а наприкінці квітня — у музичному благодійному вечорі в Акермані. «Артистичне виконання на скрипці п. Бабушки справило приємне враження», — зазначав анонімний кореспондент [1]. Нарешті, 24 травня 1867 р. Бабушка дав власний концерт в одеській Біржовій залі. У цьому концерті взяли участь відомі в місті музиканти Фельдау, Гарпф і військовий капелмейстер А. Ейхгорн. Серед іншого присутні почули Фантазію «Апасіоната» для скрипки В'етана (Бабушка), Друге велике фортепіанне тріо Мендельсона (Бабушка, Гарпф і Фельдау), Andante та Presto із сонати для скрипки та фортепіано Бетховена (Фельдау та Бабушка), Арпеджіо для скрипки, віолончелі та фортепіано В'етана (Бабушка, Гарпф і Фельдау), Andante та Scherzo capriccioso для скрипки Давіда (Бабушка) [10].

Восени цього ж року «Одеський вісник» анонсував серію квартетних зібрань (29.11; 03.12; 06.12 та 10.12), які мали відбутися в залі німецького клубу «Гармонія» за участю пп. Франка, Бабушки, Россета та Куммера [14]. З того часу протягом наступних трьох років камерні концерти в Одесі стали регулярними і бажаними музично-культурними подіями. Вже після двох перших концертів квартету місцева преса зазначала, що кожен з його учасників «...цілком заслужений артист і тому всі п'єси камерної музики виконуються ними злагоджено і досконало. Квартети Гайдна, Моцарта, Бетховена, Шумана — постають у цей раз перед нами не в такому спотвореному вигляді, в якому їх найчастіше доводиться слухати: тільки у виконанні таких артистів, котрих названо вище, красу цієї музики можна оцінити належним чином» [57]. Якщо скрипаль Бабушка і альтист Россет, керівник садового оркестру, вже були знайомими місцевій публіці, то поява в місті двох молодих талановитих музикантів — скрипаля Франка і віолончеліста Куммера — стала для слухачів приємним подарунком.

Окрім саме проведення квартетних камерних концертів, учасники тільки-но сформованого квартету вели дуже насичену концертно-виконавську діяльність, беручи участь у численних благодійних заходах, концертах інших місцевих музикантів (професійних та аматорів), а також гастролерів. На початку січня 1868 р. Франк організував власний концерт, в якому, крім учасників квартету, взяв участь і найшановніший одеситами піаніст І. Тедеско, організатор і багаторічний керівник відомого в місті, проте малодіяльного філармонічного товариства, яке на той час об'єдналося з товариством любителів музики. У цьому концерті

музиканти виконали Тріо Гайдна, Квартет Бетховена, Квінтет Шпора та Варіації для скрипки та фортепіано Бетховена оп. 47. Відмітивши художність виконання концертантами всіх творів, безіменний рецензент значну увагу приділив піаністові Тедеско, який погодився грати з учасниками квартету, адже він уже близько п'яти років не виступав прилюдно. «Він був м'яким — в Анданте Гайдна, блискучим — у варіаціях Бетховена і елегантним — у квінтеті Шпора» [55].

На початку березня 1868 р. учасники квартету взяли участь у концерті піаніста Фельдау, в якому виконали Квінтет Шумана [54]. Через тиждень цей же квінтет був ще раз виконаний 9 березня на сімейно-музичному вечорі Товариства любителів музики, крім того, К. Бабушка виконав Соло для скрипки В'єтана [60]. 13 березня Бабушка взяв участь разом із кларнетистом-чехом Урбанеком, віолончелістом Куммером, співаком О. М. Додоновим та ін. у концерті 12-річного скрипаля А. Паулі [8]. А вже 15 березня учасники квартету розпочали другу серію камерних концертів [15]. Знаменною подією для учасників квартету стало виконання 8 вересня 1868 р. Квінтету Шумана в ансамблі з А. Рубінштейном, який концертував в Одесі [7]. У жовтні 1868 р. Бабушка в концерті співачки А. Роджерс та її дочок виконав Адажіо та Рондо з Концерту В'єтана [5]. У другій половині грудня 1868 р. учасники квартету разом із піаністом Фельдау в залі німецького товариства «Гармонія» розпочали вже третю серію камерних (квартетних) вечорів [4].

Узимку 1869 р. учасники квартету виступали в так званих музичних ранках. 31 січня «Новоросійський телеграф» інформував читачів про проведення 2 лютого другого музичного ранку в залі Об'єднаних товариств любителів музики і філармонічного. До програми ранку ввійшли Квінтет Шумана (партія фортепіано — п. Вейнберг), Серенада Гуно для тенора, віолончелі та фортепіано (пп. Машевський, Куммер і Вейнберг) і Квартет Моцарта (Франк — Бабушка — Россет — Куммер) [3]. А 29 січня в концерті в Біржовій залі Е. Абрас, доньки кантора місцевої синагоги, учениці відомого в Одесі вокального педагога Руффа, взяв участь Бабушка, виконавши Арію з варіаціями В'єтана та Концерт «Millitaire» Ліпінського [12, 13].

У середині лютого члени квартету вже закінчили чергову серію вечорів класичної музики. «Незважаючи на значну кількість розваг у цей багатий на події сезон, класична музика не залишилася в нас поза увагою. Бали, опери, російський драматичний театр — усе це не завадило публіці акуратно відвідувати вечори класичної музики, а тому вечори, що були оголошені, й програми в їхньому нинішньому вигляді збудили великі очікування, і [...] очікування більшості збулися (...). Франк своїм смичком і сумлінним

виконанням змушував публіку відчувати всю красу цієї безсмертної музики, навіть і не дуже великі знавці і любителі, очевидно, насолоджувалися звуками цих чудових мотивів. Віддамо належне і його співучасникам, котрі всі — дуже сумлінні виконавці. Фельдау також грав доволі багато і з особливим успіхом у тріо Бетховена і, останнього разу, в тріо Шуберта» [63]. 16 лютого Франк, Бабушка, Россет та Куммер узяли участь у четвертому музичному ранці Об'єднаного товариства любителів музики і філармонічного. До програми ввійшли кuartети Гайдна (№ 38) і Шпора [18].

12 березня 1869 р. Франк, який виконував обов'язки керівника оркестру цього товариства, керував його симфонічним оркестром. У концерті були, крім вокальних номерів, виконані симфонія Моцарта, увертюра «Егмонт» Бетховена та подвійний кuartет Шпора [9].

У березні 1869 р. Бабушка знову виступив у концерті А. Роджерс (16 березня), виконавши Grand Concert В'етана [6], а Франк у концерті Руффа (23 березня) «...відмінно зіграв баладу і полонез В'етана, навіть із захопленням, яке не завжди йому притаманне» [21]. 30 березня кuartет узяв участь у концерті піаніста С. І. Вейнберга (квінтет Шумана), а крім того, Франк зіграв фантазію на теми з опери «Ессонда» Шпора [20]. А вже на початку квітня Франк керував оркестром Об'єднаного товариства любителів музики та філармонічного, в якому виконувалися концерт Мендельсона для фортепіано з оркестром (соліст Р. Фельдау), увертюра «Преціоза» Вебера, хор з оди-симфонії Давида «Христофор Колумб» та Друга симфонія Бетховена D-dur [17]. 22 та 24 квітня Франк та Куммер брали участь у концертах співачки Б. Мариніної та піаністки А. Седлячек [19]. Травень цього ж року відзначився в концертному житті місті гастролями чеського скрипала Ф. Шипека. Музикант, крім виконання сольних творів, в одному з концертів виступив і як кuartетист. Партнерами його в цьому виступі в залі Товариства любителів музики стали Франк (друга скрипка), Бабушка (альт) та Куммер [11].

У жовтні 1869 р. преса знову повідомляла читачам про заплановану нову серію вечорів камерної музики за участю вже відомих, шанованих у місті Франка, Бабушки та Куммера[2]. Цього ж місяця до участі в концерті оперних співаків Ніколаєва та Михайловської як виконавців-солістів було запрошено віолончеліста Куммера та скрипала Бабушку [38]. Окрім сольних п'єс, Бабушка та Куммер разом з піаністом Блуменфельдом виконали маленьке тріо Es-dur Гайдна. В рецензії Кузьмінський написав, що «...п. Бабушка, безумовно, дуже здібний скрипаль, у п'єсі В'етана обмежився вивченням складних пасажів і взагалі зовнішнім оздобленням, проігнорувавши головне: інтерпретацію думки й духу композиції» [30]. Зауважимо, що в минулому відомий у місті скрипаль

Кузьмінський був одним із найприхильніших рецензентів квартетистів. Тож ця оцінка Бабушки мала стимулювати молодого скрипаля до подальшого вдосконалення.

Після наступного концерту Об'єднаного товариства 30 жовтня, в якому брав участь оркестр Г. Гене, посилений чотирма музикантами з театрального оркестру й аматорами, керований Франком, Кузьмінський так охарактеризував Франка-диригента: «Він серйозний музикант, знає оркестр і розуміє його умови. Він не сумуватиме на репетиції» [25]. 16 листопада в залі Шляхетного зібрання відбувся наступний концерт товариства на користь дівчаток-сиріт, яким керували Франк (диригент оркестру) та Руфф — диригент хору. З оркестрових творів були виконані Друга симфонія Бетховена й Увертюра до опери «Життя за царя» Глінки [37].

Листопад-грудень 1869 р. ознаменувалися трьома концертами в Одесі видатного чеського скрипаля Ф. Лауба. У першому концерті Лауб, серед іншого, грав скрипковий концерт Мендельсона за участю оркестру Гене, в якому, для поліпшення звучання, грали Бабушка і Франк [27]. А в третьому концерті в Одесі 2 грудня Лауб виконав в ансамблі з Франком, Бабушкою та Куммером Квартет Бетховена ор. 74 [16]. На жаль, рецензії на цей виступ нами не виявлено, проте сам факт залучення Ф. Лаубом до публічної ансамблевої гри молодих партнерів свідчить про їх високий професійний рівень і значний творчий потенціал.

Наприкінці грудня 1869 р. Кузьмінський анонсував наступну серію вечорів камерної музики, в яких змінився альтист: Г. Гене замість Россета. Фортепіанні партії мали виконувати Р. Фельдау та нова одеська і європейська зірка В. Пахман, вихованець Віденської консерваторії (учень Брукнера і Донса) [36]. «Перший вечір камерної музики відбувся 11 січня, який мав успіх. Усі артисти, які брали участь, пп. Франк, Бабушка, Гене, Куммер та Пахман, із чудовим ансамблем, енергією, а головне, усвідомлено передали слухачам натхнення Гайдна, Генделя, Шуберта і Мендельсона. Ми дуже цінуємо такі вечори, що впливають на душу (...) освіжаючим чином, особливо в одеській музичній атмосфері, яка нагадує звуки деренчливої ліри, котрі нічого не виражають...», — зазначав Кузьмінський [26]. У другому концерті цієї серії 14 січня звучали Квінтет для струнних з кларнетом A-dur, (кларнетист — чеський музикант Кеєр), Тріо А. Г. Рубінштейна ор. 52 № 3 B-dur (партія фортепіано — Р. Фельдау) та струнний квартет Бетховена ор. 18, № 3 D-dur. Аналізуючи цей концерт, Кузьмінський зазначив, що «...квінтет з кларнетом Моцарта, надзвичайно ясний і ароматичний твір, набув співчуття навіть у серцях найменш вразливих натур» [34]. У виконанні Тріо Рубінштейна рецензент відзначив багато праці та рефлексії, проте не зміг похвалити виконавців за натхнення та оригінальність, натомість квартет Бетховена був

виконаний бездоганно [34]. 25 січня відбувся третій концерт серії, в якому знову взяв участь піаніст В. Пахман, котрий з членами квартету зіграв фортепіанний квінтет Шумана. «Жахливий холод, який царював у залі любителів музики (публіка сиділа в шубах, дехто навіть у капелюхах), не завадив п. Пахману передати квінтет Шумана в усій його величній красі. Квартети Шпора і Моцарта пройшли настільки успішно, наскільки тільки можна було це зробити при п'ятиградусному холоді в залі», — інформував Кузьмінський [29]. А в четвертому вечорі були виконані квінтет g-moll Фолькмана, Сюїта ор. 20 Гольдмарка і квінтет ор. 87, B-dur Мендельсона [29].

6 березня відбувся концерт Франка, який, за словами рецензента, «...вже встиг посісти в нас чільне місце» [35]. У ньому молодий музикант виконав Чакону Баха, Романс Шумана, «Вічний рух» Паганіні та септет з духовими інструментами Бетховена ор. 20. «Цей скрипаль, відгоді як прибув до Одеси (три роки тому), досяг таких значних успіхів, що гра його стала невідомою», — писав Кузьмінський, нагороджуючи виконання артиста епітетами «чудовий смак», «задушевність», «свіжість тону» тощо [33]. У цій же публікації критик інформував читачів про намір Франка дати прощальний концерт і невдовзі залишити Одесу: «знову чергове дезертирство! (...) Невже достойні артисти не можуть ужитися серед нас? Невже в нас їх настільки багато, що ми спокійно маємо ставитися до їхньої втечі?» [33].

7 березня 1870 р. преса повідомила про виступ Бабушки в концерті місцевого піаніста і викладача музики Ед. Буддеуса [56], а на початок квітня анонсувався концерт «молодого і талановитого скрипаля п. Бабушки, добре відомого одеській публіці» [41]. Невдовзі відбувся концерт Куммера в залі німецького товариства «Гармонія» за участю В. Пахмана, М. Г. Франка й оркестру під орудою Г. Гене [42]. У рецензії Кузьмінський констатував, що відвідувачів подібних концертів завжди буває дуже небагато. «...В концерті п. Куммера 15 березня зібралося не більше 80 осіб. Утім, цей концерт можна вважати за один із найцікавіших як за вибором п'єс, так і за виконанням. П. Куммер (...), єдиний віолончеліст у місті, без якого нам не вдалося би почути багато чудових творів, бо він має достоїнства, які необхідні для належного виконання *musique d'ensemble*. Правда, п. Куммер нездатний сяяти на концертній арені: в нього забагато скромності та поваги до мистецтва, якому він служить, і не вистачає духу заважати цим шиком і нахабством, яким натовп завжди аплодує. Він вважає музичний смисл пріоритетним [виділено в тексті — В. Ш.], без усіляких побічних атрибутів, а тому справжнє його місце — у класичній музиці (...). Добра школа, чудова інтонація, свіжий і м'який тон, плавний і рівний смичок. Ми бачили, що пп. А. Рубінштейн, Венявський,

Лауб та інші артисти, перебуваючи в Одесі, достойно оцінювали ці якості і ніколи не нехтували можливістю користуватися ними. Не говоритимемо про те, що п. Куммер постійно отримує запрошення на приватні вечори і завжди зі щирою самовідданістю приймає їх. У концерті 15 березня нам найбільше сподобалося виконання Куммером і Пахманом сонати Мендельсона *si-bemol*, яке за смаком і вірністю передачі думки було бездоганним, і знову підтверджує те, що ми тільки-но сказали про гру п. Куммера. (...) Твори Ромберга і Поппера для віолончелі також пройшли дуже вдало» [32]. У цій же статті Кузьмінський висловив жаль з приводу залишення «шанованим артистом» Франком Одеси: «Він перший установив постійні серії вечорів класичної музики і керував ними зі знанням і відданістю своїй справі, чим дуже сприяв збудженню любові і смаку до творінь, що становлять гордість і славу музичного світу. Він навіть зробив шляхетну спробу розбудити наше сумнозвісне товариство любителів музики, і якщо незабаром і залишив бразди правління, то не з власної провини. Товариство навіть на мить прокинулося, але потім, повернулося на інший бік і знову поринуло в сплячку» [32].

У прощальному концерті Франка звучали концерт Мендельсона для скрипки з оркестром, сцена з опери «Галька» С. Монюшка в аранжуванні В'єтана, *Perpetuum mobile* Паганіні і два етюди Венявського з акомпанементом другої скрипки. Як зазначав критик, один з цих етюдів Франк розучив під керівництвом Венявського і виконав чудово, як і *Perpetuum mobile*. Ансамбль Франку склав традиційно Бабушка. Два етюди Венявського скрипалі зіграли дуєтом [59].

Через декілька місяців Франк повернувся до Одеси вже як диригент німецької опереткової трупи. В липні 1870 р., інформує одеситів про початок гастролей німецької опери (фактично оперети) в Маріїнському театрі, преса відмітила, що артисти всі зі свіжими голосами, співають «...правильно і без помилок. (...) Оркестр, очевидно, ще не повністю сформувався, проте паличка такого диригента, яким є п. Франк, зуміла відновити загальний порядок» [47].

Ці виступи Франка виявилися останніми в житті молодого музиканта: 11 лютого 1871 р. він помер в Одесі від сухот [43]. «Смерть вирвала з нашого, вже без того невеликого музичного гуртка, одного з найдіяльніших і найобдарованіших членів його — 26-річного скрипаля М. Г. Франка. (...) Покійний — родом з Відня, син дуже бідних батьків, мусив сам торувати собі дорогу і рано присвятив себе мистецтву. Учень Дондта, одного з кращих віденських учителів, він тривалий час займав другий пуїптр у перших скрипках *Kaiser-Theater*. Потім, чотири роки тому, (...) прибув до Одеси, де (...) зумів (...) розворушити й анімувати певну

частину міської інтелігенції. Усі ще пам'ятають ті добрі хвилини і враження, котрі багато хто, можливо вперше, винесли із сеансів камерної музики, які були організовані Франком, і тепер, імовірно, надовго ми позбулися цієї насолоди. (...) Зустріч в Одесі з такими скрипачами, як Венявський і Лауб, мала на нього найсприятливіший вплив. У їхній грі він (...) побачив недоліки та достоїнства власної гри і старанно працював. (...) Франк сам зізнався, що навіть знайомство з Аппол.[інарієм] Контським було для нього корисним, адже він зрозумів, як не треба грати» [31].

Уже в 1875 р. безіменний музичний рецензент на шпальтах «Новоросійського телеграфу» саме з Франком порівнював виконавський рівень видатного польського скрипача-гастролера Г. Б. Вигановського: «Технічна сторона у п. Вигановського розвинута надзвичайно, гра його містить (...) багату дозу експресії та нагадує багато чим виконання незабутнього для Одеси скрипача Франка» [53]. Отже, позитивно характеризуючи гру скрипача, критик опосередковано оцінив і виконавську майстерність померлого Франка.

Віолончеліст Куммер і скрипаль Бабушка продовжували виступати в благодійних вечорах та концертах гастролерів. Так, наприкінці 1870 р. Куммер разом з Фельдау грали в концерті скрипачки Фанні Морген 30 листопада [40], а Бабушка разом з кларнетистом-чехом Д. Урбанеком та іншими музикантами взяв участь у двох благодійних концертах [49; 50], де виконав концерт В'етана [39]. Наступне повідомлення про виступ Бабушки датується серединою лютого 1871 р., коли скрипаль у концерті Р. Фельдау разом із Ф. Морген виконав симфонію G-dur Аляра для двох скрипок [31]. А 5 березня «Новоросійський телеграф» анонсував концерт К. Бабушки в залі «Гармонія» за участю пп. Тума, Гене та Куммера. До програми ввійшли квартети Гайдна (№ 38, D-dur), Бетховена (№ 5, A-dur), 4-й концерт В'етана (з акомпанементом фортепіано) та Calabresse Баццині для скрипки з фортепіано [46]. Невдовзі в місті відбувся концерт Куммера, в якому К. Бабушка, Тум, Г. Гене, а також піаніст К. Масалов і невідомий (NN) виконали квартет Мендельсона Es-dur, віолончельні та скрипкові твори Баха, Баццині, Глінки, Поппера та ін. [44]. Це була остання спроба місцевих музикантів продовжити традицію проведення концертів квартетної музики. Невдовзі Бабушка переселився до Москви, де викладав і концертував, а в 1880-х рр. виступав у складі квартету Московського відділення Імператорського російського музичного товариства [64, с. 52].

Останні публічні виступи Куммера датуються кінцем квітня 1871 р., коли віолончеліст узяв участь у концертах піаністки Р. Штерн (17 квітня) [28] та скрипача з Італії Ф. Консола (29 квітня, тріо c-moll Мендельсона разом з Фельдау) [45]. «Не забудемо

і Куммера, — писав Кузьмінський, — який чудово виконав два соло; у співі його віолончель особливо гарна» [28]. 18 вересня того ж року віолончеліст майже раптово пішов з життя. «Куммер був не тільки симпатичним музикантом, але й доброю, улюбленою всіма людиною. Він ніколи нікому не відмовляв у своєму музичному сприянні і (...) постійно безоплатно брав участь у всіх приватних вечорах і концертах. (...) Як квартетист Куммер (...) умів доповнювати загальний ансамбль, (...) завжди надзвичайно добросовісно виконуючи свою скромну, проте дуже важливу роль. Одним словом, із Куммером (...) остаточно загинули серії камерної музики, які (...) так добре вплинули на розвиток нашого смаку» [23].

Відродження квартетних концертів в Одесі відбулося лише в другій половині 1880-х рр. із відкриттям Одеського відділення Імператорського російського музичного товариства і музичних класів (згодом училища) при ньому. Подальше дослідження проблеми передбачає детальний аналіз одеських друкованих видань тих часів і узагальнення значення творчого співробітництва музикантів різних європейських інструментально-виконавських шкіл на теренах сучасної України.

Список літератури

1. Аккерман, 25 апреля // Одесский вестник. — 1867. — 2 мая.
2. [Анонс вечеров камерной музыки] // Одесский вестник. — 1869. — 16 окт.
3. [Анонс второго музыкального утра] // Новороссийский телеграф. — 1869. — 31 янв.
4. [Анонс квартетных вечеров] // Одесский вестник. — 1868. — 3 дек.
5. [Анонс концерта А. Роджерс] // Одесский вестник. — 1868. — 13 окт.
6. [Анонс концерта А. Роджерс] // Одесский вестник. — 1869. — 8 марта.
7. [Анонс концерта А. Г. Рубинштейна] // Одесский вестник. — 1868. — 5 сент.
8. [Анонс концерта Анатолия Паули] // Одесский вестник. — 1868. — 12 марта
9. [Анонс концерта Объединённого общества любителей музыки и филармонического] // Новороссийский телеграф. — 1869. — 8 марта.
10. [Анонс концерта скрипача Бабушки] // Одесский вестник. — 1867. — 24 мая.
11. [Анонс концерта скрипача Шипека] // Одесский вестник. — 1869. — 24 мая.
12. Анонс концерта Эмили Абрас] // Новороссийский телеграф. — 1869. — 29 янв.
13. [Анонс концерта Эмили Абрас] // Одесский вестник. — 1869. — 29 янв.
14. [Анонс концертов классической музыки] // Одесский вестник. — 1867. — 25 окт.

15. [Анонс серии камерных концертов] // Одесский вестник. — 1868. — 14 марта.
16. [Анонс третьего концерта Ф. Лауба] // Одесский вестник. — 1869. — 2 дек.
17. Афиша // Новороссийский телеграф. — 1869. — 1 апр.
18. Афиша // Новороссийский телеграф. — 1869. — 16 февр.
19. Афиша // Новороссийский телеграф. — 1869. — 19 апр.
20. Афиша // Новороссийский телеграф. — 1869. — 30 марта.
21. Бемоль. Музыкальная хроника / И. М. Кузьминский // Новороссийский телеграф. — 1869. — 3 апр.
22. Бемоль. Музыкальная хроника / И. М. Кузьминский // Новороссийский телеграф. — 1869. — 4 мая.
23. Бемоль. Музыкальная хроника / И. М. Кузьминский // Новороссийский телеграф. — 1871. — 6 ноября.
24. Бемоль. Музыкальная хроника / И. М. Кузьминский // Новороссийский телеграф. — 1869. — 3 апр.
25. Бемоль. Музыкальная хроника. Взгляд на историю музыкального развития в Новороссийском крае / И. М. Кузьминский // Новороссийский телеграф. — 1869. — 23 нояб.
26. Бемоль. Музыкальная хроника. Второй вечер камерной музыки / И. М. Кузьминский // Новороссийский телеграф. — 1870. — 18 янв.
27. Бемоль. Музыкальная хроника. Концерт Ф. Лауба / И. М. Кузьминский // Новороссийский телеграф. — 1869. — 27 нояб.
28. Бемоль. Музыкальная хроника. Концерты: д-цы Штерн и князя Голицына / И. М. Кузьминский // Новороссийский телеграф. — 1871. — 21 апр.
29. Бемоль. Музыкальная хроника. Четвёртый и последний вечер камерной музыки / И. М. Кузьминский // Новороссийский телеграф. — 1870. — 1 февр.
30. Бемоль. Фельетон. Музыкальная хроника / И. М. Кузьминский // Новороссийский телеграф. — 1869. — 23 окт.
31. Бемоль. Фельетон. Музыкальная хроника / И. М. Кузьминский // Новороссийский телеграф. — 1871. — 23 февр.
32. Бемоль. Фельетон. Музыкальная хроника. Концерт гг. Куммера и Франка / И. М. Кузьминский // Новороссийский телеграф. — 1870. — 7 апр.
33. Бемоль. Фельетон. Музыкальная хроника. Концерты: гг. Фельдау, Франка и Руфа / И. М. Кузьминский // Новороссийский телеграф. — 1870. — 18 марта.
34. Бемоль. Фельетон. Музыкальная хроника. Третий вечер камерной музыки / И. М. Кузьминский // Новороссийский телеграф. — 1870. — 24 февр.
35. Бемоль. Фельетон. Музыкальная хроника. Что такое концерт? Какое его значение? Характер одесских концертов / И. М. Кузьминский // Новороссийский телеграф. — 1870. — 6 марта.
36. Городская хроника // Новороссийский телеграф. — 1869. — 12 нояб.
37. Городская хроника // Новороссийский телеграф. — 1869. — 14 нояб.

38. Городская хроника // Новороссийский телеграф. — 1869. — 18 окт.
39. Городская хроника // Новороссийский телеграф. — 1870. — 18 дек.
40. Городская хроника // Новороссийский телеграф. — 1870. — 24 нояб.
41. Городская хроника // Новороссийский телеграф. — 1870. — 29 марта.
42. Городская хроника // Новороссийский телеграф. — 1870. — 6 марта.
43. Городская хроника // Новороссийский телеграф. — 1871. — 12 февр.
44. Городская хроника // Новороссийский телеграф. — 1871. — 13 марта.
45. Городская хроника // Новороссийский телеграф. — 1871. — 27 апр.
46. Городская хроника // Новороссийский телеграф. — 1871. — 5 марта.
47. Городская хроника. Открытие немецкой оперы в Мариинском театре // Новороссийский телеграф. — 1870. — 24 июля.
48. Дерибас А. М. Старая Одесса. Забытые страницы : ист. очерки и воспоминания. — К. : Мистецтво, 2005. — 416 с. : ил.
49. [Концерт в пользу А. Зверовича] // Одесский вестник. — 1870. — 17 дек.
50. [Концерт в пользу бедного семейства] // Одесский вестник. — 1870. — 12 дек.
51. [Концерт г-на Руффа] // Одесский вестник. — 1867. — 30 марта.
52. [Концерт г-на Фельдау] // Одесский вестник. — 1867. — 23 марта.
53. Концерт Герарда Брунона Выгановского // Новороссийский телеграф. — 1875. — 28 мая.
54. [Концерт пианиста Фельдау] // Одесский вестник. — 1868. — 2 марта.
55. [Концерт скрипача Франка] // Одесский вестник. — 1868. — 16 янв.
56. [Концерт Эд. Будеуса] // Одесский вестник. — 1870. — 7 марта.
57. [Об участниках квартета] // Одесский вестник. — 1867. — 5 дек.
58. Отчёт одесского филармонического общества с 1-го января 1860 по 1-е января 1865 года. — Одесса : в типографии Л. Нитче, 1865. — 12 с.
59. [Прощальный концерт Франка] // Одесский вестник. — 1870. — 28 марта.
60. [Семейно-музыкальный вечер Общества любителей музыки] // Одесский вестник. — 1868. — 9 марта.
61. Фагот. Фельегон. Одесский листок / П. П. Сокальский // Одесский вестник. — 1861. — 28 апр.
62. Фагот. Фельетон. Одесский листок / П. П. Сокальский // Одесский вестник. — 1861. — 9 июня.
63. Ч. Вечер классической музыки / Ч. // Новороссийский телеграф. — 1869. — 16 февр.
64. Чеські музиканти в Україні : Біобібліогр. слов. / Харк. держ. акад. культури; Уклад. В. М. Щепакін. — Х. : ХДАК, 2005. — 248 с.

Надійшла до редколегії 26.01.2012 р.